

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС:

теорія і практика

- ✓ педагогіка
- ✓ психологія

Випуск 2, 2003

<i>Баловсяк Н.В.</i>	11
МОДЕЛЬ ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	
<i>Джеджерера К.В.</i>	18
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА:ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ	
<i>Добровольська Н.Є.</i>	26
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ МЕЛОС У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ СПІВАКА- БАНДУРИСТА	
<i>Кайдановська О.О.</i>	32
МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ КОМПОЗИЦІЇ” У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	
<i>Лимаренко Л.І.</i>	38
ЗАСТОСУВАННЯ АКТОРСЬКОГО ТРЕНІНГУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ	
<i>Мамєшина О.С.</i>	45
ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ	
<i>Орлов В.Ф.</i>	58
ПРОФЕСІЙНА РЕФЛЕКЦІЯ В ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ	

УДК: 37:17.022.1

Джеджера К.В.
м.Рівне**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ: ЗМІСТОВНИЙ
АСПЕКТ**

Запропоновано поетапну систему формування культури спілкування майбутніх спеціалістів у вищому закладі освіти, охарактеризовано її основний зміст у відповідності з визначеною моделлю спілкування на кожному етапі.

Сучасна постановка питання щодо оновлення моделі професійної підготовки включає в себе неодмінну вимогу формування культури спілкування майбутніх спеціалістів. Така необхідність аргументована: завданнями розвитку культурноорієнтованої гуманістичної освіти і виховання висококультурного професіонала [9; 17], дефіцитом культурних, вихованих людей [15; 19], кризовими суспільними явищами, що позначились на культурі і моральності [10]. Внаслідок так званої "культурної дієти" (термін В.Кудрявцевої [15]) нинішнє покоління втратило зв'язок з багатьма попередніми надбаннями духовної культури, що позбавляє частину наших сучасників гуманності, співчуття, толерантності, милосердя, поваги до інших. На зміну ввічливості приходять маніпуляція; тактовність і делікатність замінюються грубістю й жорстокістю. Як зазначає О.Золотухіна-Аболіна, нині з'являється все більше людей, позбавлених вищих цінностей і смислів, а це робить їх поведінку аморальною, соціально небезпечною [10].

Актуальність проблеми посилюється динамічним розгортанням комунікативних процесів, глобалізацією інфосфери. Нове інформаційне середовище досить швидко впливає на появу нових зразків поведінки, нових культурних запитів, нових цінностей, що, на думку К.Коліна, вносить зміни

© Джеджера К.В., 2003

у звичний образ життя і професійної діяльності, у традиційну поведінку, вимагає від людини дедалі кращої орієнтації в системі комунікацій, встановлення успішних взаємин і взаємодії з її суб'єктами [14]. "В явищі глобалізації, – зазначає В.Журавський, – до краю загострена загальноцивілізаційна потреба розумного, розважливого, справедливого вирішення проблем, що постали перед людством" [9, с.148]. Такий шлях їх розв'язання доступний лише людям високої культури. Для цього освіта має виконувати свою культуротворчу функцію, змістом якої є соціалізація людини в культурному середовищі, набуття нею досвіду спілкування. Адже за В.Канке, "...культура поза спілкуванням вмирає, вона, окрім всього іншого, є спілкування" [12]. В існуючих умовах зростає роль освіти у плані формування нових інформаційних потреб особистості та пошуку засобів і способів їх задоволення, підготовки до ефективного спілкування в культурному просторі професійної сфери.

Впровадження суб'єкт-суб'єктного парадигмального підходу до аналізу й реалізації освітніх процесів дозволяє виділити у розв'язанні проблеми в якості основних людинознавчі стратегії, що спираються на світові тенденції гуманізації та інтеграції людської спільноти, на культивування гуманістичної виховної деонтології та розвиток усього розмаїття людських взаємин.

У цьому контексті останнім часом здійснюються багаточисельні дослідження, в яких: визначаються шляхи формування культури спілкування як компоненту духовної культури [15], аналізуються засоби виховання культури людських взаємин [19], вивчаються педагогічні засади підготовки студентів до особистісно зорієнтованого спілкування [3], розглядаються можливості формування комунікативної культури [18], комунікативних умінь [13; 20], розвитку комунікативних здібностей [5] учнів і студентів та ін.

Однак, на сьогоднішній день приходиться констатувати невисокий рівень особистісної культури (зокрема культури спілкування) багатьох майбутніх і_практикуючих спеціалістів. У зв'язку з цим виникає необхідність подальших досліджень проблеми, пошуку додаткових можливостей для її вирішення.

В задачі нашої роботи входить висвітлення однієї з таких можливостей, що полягає в уточненні змісту роботи з формування культури спілкування майбутніх спеціалістів у вищому навчальному закладі та його поетапній систематизації у відповідності з логікою професійної підготовки.

Така їх постановка зумовлена реаліями педагогічного процесу, в більшій мірі сконцентрованого на передачі системи знань, умінь і навичок у світлі цілей та завдань вивчення предметів регламентованих навчальних планом циклів дисциплін. Слід зазначити, що певні аспекти культури спілкування розкриваються у змісті цих дисциплін, а також деяких спецкурсів. Окрім того, культура спілкування становить предмет виховання, проте практично в більшості випадків отримує фрагментарне відображення у розмаїтті справ відповідних вузівських структур. Хоча така робота й приносить певні результати, вона, по суті, не може сприяти формуванню цілісної системи способів поведінки особистості у спілкуванні – тобто вирішити проблему в цілому, оскільки за змістом і обсягом спрямована на її частку. Допомогти справі, на наш погляд, можливо за умови формування чіткого уявлення про те, чому конкретно навчати, що і в якій послідовності виховувати.

Зауважимо, що постановка питання про формування культури спілкування робить необхідним виділення принаймі двох найбільш загальних філософських тлумачень поняття: з одного боку культура спілкування розглядається з позиції накопиченого людством досвіду спілкування, який існує об'єктивно; з іншої сторони – це та частка досвіду, яка здобута конкретною людиною суб'єктивно, в результаті її входження в людське середовище, набуття нею специфічно людських ознак поведінки. Тоді педагогічна сутність задачі представляється нам у сприянні максимальному наближенню поведінки людини у спілкуванні до кращих зразків, вироблених практикою, до ідеалів, узагальнених в людській уяві, тобто в соціальному наслідуванні набутого людством у процесі навчання.

У конкретному наближенні до завдань навчання і виховання це означає, передусім, зважений відбір їх змісту. Якими б вдалими

не були концептуальні підходи та педагогічні технології, вони потребують змістовного наповнення, лишаяються неефективними без нього.

Спираючись на існуючий досвід формування культури спілкування у вищій школі, наші власні узагальнення, ми готові до подальшої конкретизації змісту і представити таку роботу у вигляді поетапної системи, скерованої на поліаспектну підготовку спеціалістів до спілкування з поступовим зростанням в ньому компоненти професійної орієнтації.

Відштовхуючись від розуміння феномену культури спілкування особистості як цілісної системи, створеної її моральною і психологічною культурами та репрезентованої в конкретних способах поведінки, кожна з яких вносить своє у характеристику цілого і забезпечує перебіг процесів спілкування, ми вважаємо за доцільне поетапне формування моделі спілкування, основний зміст якої становлять:

– знання психології спілкування, етичних норм спілкування та етикетних приписів спілкування;

– уміння застосування здобутих знання у конкретній ситуації спілкування та відповідно вироблених людством й суспільством моральних норм, цінностей і правил етикету;

– навички реалізації, контролю і регулювання процесу спілкування з іншими людьми.

Підставою для їх виділення є розуміння моральної культури спілкування як єдності моральної свідомості, поведінки і розвиненої системи відношень з оточуючою дійсністю у відповідності з принципами і нормами спілкування, а психологічної – як системи оптимальних способів спілкування, побудованої на основі пізнання себе та інших, самооцінки себе та оцінки інших, саморегуляції особистісних станів та регулювання взаємин з іншими.

На першому етапі системної підготовки відбувається уточнення і розширення тієї загальної моделі спілкування, формування якої відбулось раніше, до вступу у навчальний заклад. Логічно цю роботу розпочинати з перших днів навчання у закладі. В її основі може бути спеціальний курс, у зміст якого

входять: феноменологічні основи соціально-психологічної теорії спілкування, практиологічні аспекти спілкування у розрізі провідних сфер життєдіяльності, аналіз особистості як суб'єкта спілкування, моральна і етикетна регламентація спілкування. Йдеться про ознайомлення студентів з найбільш загальними етико-психологічними основами спілкування: моральними передумовами спілкування, нормами і цінностями спілкування як підґрунтям моральної культури, зі структурою, змістом, механізмами, засобами і методами спілкування як складовими психологічної культури суспільства і особистості. Це початковий ступінь пізнання сутності себе й інших, на якому відбувається накопичення базових знань, умінь і навичок спілкування з людьми. У процесі підготовки студенти мають навчитись обирати оптимальні шляхи міжособистісної комунікації, долати труднощі у спілкуванні, співвідносити свою поведінку з особливостями ситуації, нормами моралі, приписами етикету. Слід зазначити, що всі ці задачі можуть стати реальністю лише за умови адекватного уявлення про себе (створення образу Я), знання інших людей, а також референції власної поведінки до схвалених суспільством моральних зразків та еталонів. У відповідності з цим в коло центральних завдань першого етапу повинні входити: формування максимально наближеного до реальності образу власного Я; вивчення психологічних особливостей людини й опанування оптимальними методами, засобами, формами, механізмами сприймання, взаємодії і психологічного впливу; засвоєння моральних норм і цінностей, правил етикету. Безумовно, всі зазначені завдання реалізуються значно ефективніше з врахуванням міжпредметних зв'язків з тими дисциплінами, які вивчають людину та її взаємини, а також у поєднанні з систематичною виховною роботою закладу. Таким чином, в межах загальної моделі започатковуються нові і вдосконалюються наявні можливості для успішного спілкування з людьми.

Зміст другого етапу становить культура ділового спілкування: специфіка ділового спілкування, форми, методи, засоби, стратегії і тактики ділового спілкування, діловий етикет. Його результатом має бути створення моделі ділового

спілкування на основі поєднання раніше засвоєної системи етико-психологічних знань з отриманою інформацією стосовно ділового спілкування та здійснення узагальнень на міждисциплінарних рівнях, вироблення умінь і навичок щодо використання уточнених знань в різноманітних ситуаціях ділового спілкування.

В зміст третього, останнього етапу входить конкретизація моральних норм і правил поведінки в рамках конкретної професійної діяльності. В його межах завершується формування моделі спілкування спеціаліста з урахуванням підготовки з усіх циклів дисциплін навчального закладу.

Якщо перший етап є базовим, основоположним у формуванні культури спілкування майбутнього спеціаліста, то подальші два мають забезпечити його "прив'язку" до конкретних умов професійної діяльності, дати можливість використати набуті знання, уміння і навички у професійній сфері.

У структурі педагогічного процесу вищого закладу освіти дана ланка професійної підготовки може бути представлена відповідними курсами (спецкурсами) та комплексом виховних заходів, що плануються відповідно результативності роботи, реальних ситуацій спілкування та особливостей конкретних студентів. Зокрема, основу системи формування культури спілкування можна представити у вигляді:

- спецкурсу "Основи етики і психології спілкування", який вирішує задачі першого етапу формування культури спілкування студентів першого курсу (в рамках загальної моделі спілкування);
- курсу "Етика ділового спілкування", скерованого на розв'язання завдань другого етапу підготовки – створення моделі ділового спілкування у студентів третього (четвертого) курсу;
- курсу "Професійна етика", метою якого є остаточне формування моделі професійного спілкування спеціаліста на третьому етапі підготовки – на п'ятому курсі навчання.

Дана система використовувалась у підготовці спеціалістів окремих спеціальностей (мистецьких та економічних) Рівненського державного гуманітарного університету. Результати її застосування виявились позитивними, що отримало відображення у підвищенні рівня культури спілкування більшості студентів. Таким чином,

запропонований вище зміст підготовки майбутніх спеціалістів в напрямку формування культури спілкування може слугувати основою для систематизації цієї роботи у вищому закладі освіти.

Варто зазначити, що майбутній спеціаліст повинен не лише знати і розуміти предмет, але й мати ціннісно-смыслову основу, спрямовуючу його на застосування засвоєного змісту у практиці спілкування. Як зазначає О.Балл: "Значення професійних знань, умінь і навичок при цьому не ставиться під сумнів, але, по-перше, наголошується на їх ролі як засобів, інструментів реалізації... спрямованості" [2, с.18]. При цьому на передній план виходять саме ті засоби, які забезпечують людині професійне й особистісне самовдосконалення. В даному випадку сутність трансляційної функції освіти поглиблюється від передавання інструментарію до трансляції норм діяльності, у які в обов'язковому порядку входять цінності, ідеали, правила соціальної поведінки тощо [2]. Лише коли засвоєні знання становлять смисл для особистості, а сформовані уміння й навички – зміст реальної діяльності, можна говорити про результативність освіти. Це означає, що остаточного наповнення запропонована система набуде після визначення можливостей формування ціннісно-смыслові основи спілкування особистості: ідеалів, ціннісних орієнтацій, ціннісних критеріїв, переконань тощо. Враховуючи вищесказане, зазначений аспект видається перспективним для подальших досліджень.

Література:

1. Бакштановский В.М. и др. Выбор будущего: к новой воспитательной деонтологии /В.И.Бакштановский, Е.П.Потапова, Ю.В.Соломонов; Под ред. Ф.В.Цанна; АН СССР. СО Тюменский науч. центр. Центр прикладной этики. – Томск: 1991. – 216 с.
2. Балл Г.О. Особенности гуманизации профессиональной подготовки //Психология труда та професійної підготовки особистості /За ред. П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – С.18-26.
3. Богданова М.К. Педагогічні засади формування особистісно зорієнтованого спілкування майбутніх учителів: Автореф. дис... канд. пед. наук. – О.: 2000. – 20 с.

4. Бодалев А.А. Личность и общение: Избранные труды. – М.: Педагогика, 1983. – 272 с.
5. Вітюк Н.Р. Психологічні основи формування комунікативних здібностей у майбутніх учителів. – Автореф. дис... канд. психолог. наук. – Рівне: 2002. – 20 с.
6. Горбачов В.Г. Основы философии: Курс лекций. – М.: Гуманитарный изд. центр “Владос”, 1988. – 352 с.
7. Даниленко О.И. Культура общения и ее воспитание: Учеб. пособие. – Л.: ЛГИК, 1988. – 98 с.
8. Етика ділового спілкування: Курс лекцій /Т.К.Чмут, Г.Л.Чайка, М.П.Лукашевич, І.Б.Осечинська. – К.: МАУП, 1999. – 208 с.
9. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.
10. Золотухина-Аболина Е.В. Современная этика: Учеб. для вузов. – Ростов-на-Дону: Изд. центр «Март», 1998. – 442 с.
11. Иванова Т.В. Культура педагогического общения. Монография /Под ред. И.А.Зязюна. – К.: ЦВП, 1999. – 357 с.
12. Канке В.А. Философия символического мира человека // Философия: Учебник. – М: Логос, 2000. – С.188-218.
13. Каплинский В.В. Формирование коммуникативных умений будущих учителей на основе проблемных педагогических ситуаций: Дисс... канд. пед. наук. – К.: 1993. – 201 с.
14. Колин К. Информационная глобализация общества и гуманитарная революция //Alma mater. – 2002. – №8. – С.3-9.
15. Кудрявцева В.Ф. Розвиток духовної культури педагога у системі підвищення кваліфікації: Дис... канд. пед наук. – К.: 1996. – 199 с.
16. Лучкіна Л.В. Формування мовленнєвої культури майбутніх учителів загальнотехнічних дисциплін. Дис... канд. пед наук. – К.: 2000. – 232 с.
17. Рудницька О.П. Культуровідповідність освіти //Педагогіка: загальна та мистецька. – К.: 2000. – С.39-47.
18. Тимченко І.І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К.: 2001. – 20 с.
19. Черній В.С. Виховання культури людських взаємин в учнів 5-8-

х класів у процесі вивчення художньої літератури: Дис... канд. пед наук. – К.: 2003. – 175 с.

20. Яковліва О.П. Формування комунікативних умінь майбутніх учителів у процесі виховної роботи в оздоровчих таборах: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К.: 2002. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2003 р.

УДК: 378.147.111:784.4

Добровольська Н.Є.
с.Стрітівка Київської області

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ МЕЛОС У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ СПІВАКА- БАНДУРИСТА

У статті запропоновано поняття фольклорний (синкретичний) тип мислення. На основі практичного досвіду автор розглядає конкретні шляхи його формування у студентів (бандуристів-вокалістів) середніх та вищих навчальних закладів в циклі музично-теоретичних предметів (зокрема, концепція предмету «етнічне сольфеджіо»).

Сьогодні, на порозі третього тисячоліття, Україна виборює свою духовну незалежність... Сьогодні, коли здійснилися мрії десятків поколінь наших предків, Україна отримала, нарешті, жадану волю – політичну незалежність, – у весь зріст повстало питання незалежності духовної. Мається на увазі така творча співпраця національної інтелігенції в усіх галузях культури і мистецтва, яка б допомогла відродити замулені джерела народного досвіду і піднести духовну спадщину наших предків разом із новітньою культурою нашою на належне їм місце. Це складна
© Добровольська Н.Є., 2003